

Darja Koter

Univerza v Ljubljani, Akademija za glasbo

VLOGA LJUBLJANSKEGA DRAMATIČNEGA DRUŠTVA PRI GLASBENO-GLEDALIŠKEM IZOBRAŽEVANJU V OBDOBJU OD 1869 DO 1877

Izvleček

Prispevek obravnava prvo obdobje Dramatičnega društva v Ljubljani od ustanovitve leta 1867, ko je vzpostavilo stalni gledališki oder. Z uvedbo tako imenovane »dramatične učilnice« leta 1869, je društvo skrbelo za sistematično izobraževanje igralcev in pevcev ter za višji nivo poustvarjanja gledaliških oziroma glasbeno-gledaliških del, kar naj bi vodilo v ustanovitev slovenskega profesionalnega narodnega gledališča. Poučevali so: Josip Nolli, Dragojila Odijeva, Anton Foerster, Vojteh Valenta, Jurij Schantl, Anton Heidrich in ne nazadnje Anton Stöckl. Društvena dramatična šola je kljub nihanjem naredila pomemben korak k profesionalnemu izobraževanju glasbeno-gledališkega kadra na Slovenskem.

Ključne besede: Dramatično društvo, Ljubljana, »dramatična učilnica«, glasbeno-gledališko izobraževanje, učitelji

Abstract

The Role of Ljubljana Dramatic Society at the Music Theatre Education in the period 1869 to 1877

The article deals with the early history of Ljubljana Dramatic Society [Dramatično društvo], founded in 1867, with the purpose of establishing a permanent theatre stage. One of the fundamental points of its rules was a systematic education in acting and singing and, in this way, maintain a decent level of performing theatre and music theatre works. Through the period from 1869 to 1877 was active the so-called "dramatic classroom". Its teachers were Josip Nolli, Dragojila Odijeva, Anton Foerster, Vojteh Valenta, Jurij Schantl, Anton Heidrich and not at least Anton Stöckl. Although it was active at intervals, made an important step towards the professional music and theatre education in Slovenia.

Keywords: Dramatic Society, Ljubljana, "dramatic classroom", music and theatre education, teachers

Izobraževalni cilji ljubljanskega Dramatičnega društva

V zgodovini slovenskega javnega glasbenega šolstva ima vidno mesto ljubljansko Dramatično društvo, ustanovljeno leta 1867, čigar dejavnost velja za predhodnico slovenskega profesionalnega gledališkega in opernega ansambla.¹ Njegovi snovalci, člani ustanovnega odbora, razgledani mladeniči in gledališki diletanti, politično pa zapriseženi mladoslovenci, so bili prepričani, »da je narodno izobraževanje neobhodno potrebno deželi in državi, in da je deželno blagostanje ter državna moč in sreča na tesnoma zvezana z dušnim razvitkom narodovim [...] in tudi da je med prvimi in najuspešnejšimi

---

¹ Prispevek je del Projekta št. P6-0376, ki ga je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

pripomočki narodnega razvitka – gledališče».² Temeljni namen društva je bil krečiti narodno zavest in razvijati slovensko gledališko dejavnost, ki naj bi bila tudi orodje narodove omike. Med ustanovitelji so bili vsestransko dejavni narodnjaki, pomembni člani Južnega Sokola, Ljubljanske čitalnice in kasneje Glasbene matice, Vojteh Valenta (1842–1891), Peter Grasselli (1841–1933), Josip Nolli (1841–1902), Franc (Fran) Ravnihar (1832–1904) in ne nazadnje Pavel Drahsler (u. 1909). Ustanoviteljem se je pridružil tudi Fran Levstik, velik kritik tedanjih slovenskih politikov in literatov ter tisti, ki si je skupaj s prvaki Dramatičnega društva in nekaterimi pridruženimi člani prizadeval za repertoarno dvig diletantskih gledališnikov.³ Zagnani gledališki diletanti so večinoma sodelovali pri čitalniški in sokolski glasbeno-gledališki odrski dejavnosti, vendar so kmalu začutili, da z uprizarjanjem burk, veseloiger in podobnih kratkočasnih komadov stopicajo na mestu in ne dosegaajo niti sicer povprečne ravni repertoarja in poustvarjanja ljubljanskega nemškega gledališča. Prav tako so se zlagoma začeli zavedati pomena narodnega gledališča in razmišljali o nuji njegove ustanovitve, pa tudi, da le-tega ne bo mogoče vzpostaviti brez primerno šolanega kadra. Ker so bile dunajske in praške igralske šole, kot Slovencem najbližje, dosegljive le redkim izbrancem slovenskega rodu, se je bilo potrebno postaviti na lastne noge in zasnovati poučevanje za igralski oziroma pevski poklic. To je bil čas igralsko in/ali pevsko nadarjenih diletantov, ko sta bila igralec in pevec običajno združena v isti osebi, ločevanje obeh profilov pa je bilo značilno le za večja gledališča, kjer so imeli na voljo tako igralski kot operno-opretni ansambel.

Ljubljanska čitalnica in sokolsko društvo sta v 60. letih 19. stoletja s skromno zastopanim ansamblom zanesenjakov najrazličnejših poklicev in stanov uprizarjala dramske enodejanke z obveznimi kratkimi instrumentalnimi in pevske vložki, ki so jih izvajali med pavzami oziroma posameznimi dejanji. Glasbeni intermezzi običajno niso bili del predstav, pač pa le dopolnitev kot ugodje za publiko po zgledu manjših gledališč tedanje monarhije.⁴ Gledališki diletanti, moški in ženske, so bili glasbeno in igralsko nadarjeni ljubljanski meščani. Nekateri med njimi so imeli osnovno glasbeno izobrazbo, skladno z možnostmi, ki jih je v šestdesetih letih nudila Ljubljana. Predvidevamo, da so se vsaj nekateri glasbeno izpopolnjevali po takrat ustaljenih poteh, v glasbeni šoli ljubljanske normalke in Filharmonične družbe ter ne nazadnje v okviru preparandije, kjer sta učiteljske pripravnike poučevala glasbeno široko podkrovana Gašpar in Kamilo Mašek.⁵

Med zgoraj omenjenimi ustanovnimi člani Dramatičnega društva je bil glasbeno najbolj izobražen Vojteh Valenta. Že v osnovni šoli so ga starši vpisali v glasbeno šolo pri ljubljanski normalki, kjer je bil nekaj časa sošolec s Franom Gerbičem, nato se je šolal na

2 Prim. Anton Slodnjak, »Levstikov delež pri ustanavljanju in začetnem delovanju Dramatičnega društva«, *Dokumenti Slovenskega gledališkega muzeja, Ob stoletnici Dramatičnega društva*, ur. Mirko Mahnič in Dušan Moravec, Ljubljana: Slovenski gledališki muzej, 1967, str. 5–6.

3 O zgodovini Dramatičnega društva je prvi izčrpno pisal Anton Trstenjak. Glej njegovo delo: *Slovensko gledališče. Zgodovina gledaliških predstav in dramatične književnosti slovenske*, Ljubljana: Dramatično društvo, 1892, str. 57–60.

4 Dragotin Cvetko, *Zgodovina glasbene umetnosti na Slovenskem III*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1960, str. 179–182.

5 Prim. Branka Rotar Pance, »Gašpar Mašek – pedagog«, *Maškov zbornik*, ur. Edo Škulj, Ljubljana: Družina, 2002, str. 51–58.

reakti, poklicno pa postal uradnik. Pri dvajsetih letih se je začel dejavno posvečati zborovskemu petju.⁶ Od leta 1861 je bil član filharmoničnega pevskega zbora, ki ga je takrat vodil Anton Nedvčed (1826–1896), vsestransko izobražen glasbenik, skladatelj, zborovodja, pevec in učitelj. Zelo verjetno je Valenta obiskoval tudi pevsko šolo Filharmonične družbe, ki jo je vodil prav Nedvčed. Le-ta je od prihoda v Ljubljano leta 1856 ob delovanju v Filharmonični družbi več desetletij poučeval petje in vodil različne zborovske zasedbe v vseh pomembnih izobraževalnih ustanovah, kot so bile državna glasbena šola pri normalki, gimnazija, Alojzevišče in semenišče, leta 1870 pa je postal učitelj glasbe na ljubljanskem učiteljskišču.⁷ Anton Nedvčed velja za enega najpomembnejših glasbenih učiteljev druge polovice 19. stoletja na Slovenskem. Čeprav po rodu Čeh, se je pri nas hitro asimiliral in postal ikona vsestranskega glasbenega razvoja. Bil je tudi med pobudniki ustanovitve ljubljanske čitalnice in prvi dve leti zborovodja njenega pevskega zbora, ki se mu je pridružil tudi Valenta. Udejstvovanje na dveh polih, v Filharmonični družbi in slovenski čitalnici, na začetku šestdesetih let ni bila nikakršna posebnost in ne redkost, saj je bilo to obdobje čas relativne nacionalne strpnosti, ki jo je leta 1860 prinesla parlamentarna demokracija. Že čez nekaj let se je politična klima povsem spremenila in zanetila velika nacionalna nasprotja, ki so med drugim razbila tudi sinergijo med nemško in slovensko orientiranimi društvi. Kakorkoli že, po zaslugi dobrega mentorstva je Vojteh Valenta postal odličen baritonist, pridobil pa si je tudi zborovodske veščine in od leta 1862 občasno vodil čitalniški pevski zbor. Na čitalničnih nastopih je bil tudi solist in na primer pel vlogo Poljanca v spevoigri Benjamina Ipavca *Tičnik*, krstno uprizorjeni leta 1866, ki je velja za pravi mejnik v ustvarjanju in poustvarjanju slovenske glasbeno-gledališke dejavnosti. Po ustanovitvi Dramatičnega društva je Valenta postal njegov pomembni člen, nastopal je kot igravec in pevec, poučeval petje v društveni šoli, pisal glasbene odlomke za gledališke igre in tudi dirigiral.⁸

Med najvidnejše člene Dramatičnega društva je sodil tudi Josip Nolli. Bil je rojen Ljubljančan, otrok italijanskega očeta in matere Slovenke. Obiskoval je gimnazijo, kjer ga sta glasbo v tistem času poučevala Kamilo Mašek, za njim pa Anton Nedvčed in ga najverjetneje navdušila za petje oziroma gledališče. Le tako namreč razumemo njegovo nadaljnjo pot. Ob študiju prava na dunajski univerzi je pogosto obiskoval tamkajšnja gledališča in se vse bolj navduševal za petje in igro. Kot absolvent, a brez državnih izpitov, se je leta 1864 vrnil v Ljubljano in se zaposlil v pravni pisarni dr. Jožefa Orla, ki je bil znan rodoljub in borec za javno slovensko besedo. Takšno okolje je morda pripomoglo, da se je Nolli kmalu pridružil Južnim Sokolom in čitalnici ter postal privrženec mladoslovencev, ki so s taborskim gibanjem postali jedro slovenskega političnega osveščanja. Tudi Nolli se je udejeval na taborih, in sicer na Kalcu, v Vižmarjah in Žopračah na Koroškem, kjer je pozival k javni rabi slovenščine in govoril o gospodarskih rečeh.⁹ Konec leta 1865 je prvič nastopil na odru ljubljanske čitalnice, in sicer na veselničnem večeru Sokolov, kjer je zapel

6 Valenta, Vojteh (1842–1891) – Slovenska biografija. Dostopno na spletnem naslovu: www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi755809/ (obiskano: 2. 11. 2016).

7 Nedvčed, Anton (1829–1896) – Slovenska biografija. Dostopno na spletnem naslovu: www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi386526/ (obiskano: 2. 11. 2016).

8 Valenta, Vojteh (1842–1891) – Slovenska biografija. Dostopno na spletnem naslovu: www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi755809/ (obiskano: 2. 11. 2016).

9 Nolli, Josip (1841–1902) – Slovenska biografija. Dostopno na spletnem naslovu: www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi388772/ (obiskano: 3. 11. 2016).

in zaigral lastno priredbo odlomka iz češke burke *Ulajnar od Koprolu* (tudi *Koprol od ulajnarjev*) in požel javne pohvale.¹⁰ Na čitalniškem odru pa se je prvič predstavil na praznični béseidi na veliki ponedeljek leta 1865, in sicer v veseloigri s petjem *Bob iz Kranja*. Ta dogodek je ponosno označil za prelomnega v njegovem življenju.¹¹ Igro je poslovenil zgodovinar, publicist in pripovednik dr. Josip Staré (1842–1907), s katerim je Nolli leta 1868 po češkem izvirniku Josefa Mikuláša Boleslavskega *Pfiručni kniha pro divadelni ochotnikv* (Praga 1866) prevedel in za slovenski prostor priredil priročnik za gledališnike, in sicer z naslovom *Priročna knjiga za gledališke diletante*. V Dramatičnem društvu je bil Nolli večletni tajnik, igravec, pevec in režiser, mentor v dramski šoli, prevajalec, publicist in organizator. Popolnoma predan glasbeno-gledališki dejavnosti si je kot *spiritus agens* prizadeval, da bi društvo prestopilo prag diletantizma in vzpostavilo pogoje, ki bi vodili k ustanovitvi in profesionalizaciji slovenskega narodnega gledališča.

Prva leta delovanja »dramatične učilnice« in vodilni učitelji

Dramatično društvo je že v svojih prvih pravilih iz aprila leta 1867 med temeljne cilje in naloge zapisalo namero, da bo sistematično izobraževalo v igri in petju ter tako skrbelo za dostojen nivo poustvarjanja gledaliških oziroma glasbeno-gledaliških del. Kot so zapisali, naj bi za izobraževanje igralcev, pevcev solistov in zboristov »v Ljubljani ustanovili dramatično učilnico, da bi se v njej družabniki izobraževali za gledališko igranje.«¹² Prav tako je bilo zapisano, da je »igralnih družabnikov dolžnost redno hoditi k učnim vajam in prevzemati naloge, katere jim odbor določa.«¹³ Tako imenovana »dramatična učilnica«, ki je začela delovati leta 1869, ni bila formalizirana, pač pa oblika tečajev znotraj društva, ki so potekali krajši ali daljši čas, običajno od oktobra do junija, včasih pa tudi v poletnih mesecih. Društvo je kot učitelje povabilo renomirane pevce, igralce, zborovodje, dirigente in režiserje, skratka profile, ki naj bi po izobrazbi in izkušnjah zadostili zastavljenim izobraževalnim ciljem. Nemaleokrat so bili med njimi tudi diletanti, saj profesionalno šolanih ni bilo na voljo ali zanje niso imeli sredstev. Za strokovno delovanje društva so skrbeli različni društveni odbori, sestavljeni iz kar se da kompetentnih članov. Ljubljansko Dramatično društvo so sestavljali trije odbori, t. i. »znanstveni razdelek« je presojal v uredništvo prispela gledališka dela in jih predlagal za natis, »gospodarski razdelek« je skrbel za denarne posle in knjižnico, »igralni razdelek« pa je bil odgovoren za vse, kar je bilo povezano s pripravo predstav: za »skupno branje iger« in »društveno učilnico«, kar je pomenilo skrb za izobraževanje ter poustvarjalni nivo posameznih akterjev in celotnega ansambla.¹⁴ Prvi izvoljeni člani »igralnega razdelka« so bili: Pavel Drahsler, Peter Grasselli, Josip Nolli, Vojteh Valenta in Jakob Zabukovec. OdlIKE in sposobnosti Valente in Nollija smo že omenili, Drahsler in Grasselli sta bila igralca, oba dejavna v prvih letih društva,¹⁵ medtem ko je bil Zabukovec prevajalec številnih besedil

10 »Dopisi«, *Kmetijske in rokodelske novice*, l. 23, št. 1 (4. 1. 1865), str. 7.

11 Josip Nolli, »Deset let na gledaliških deskah«, *Slovenski narod*, l. 8, št. 80 (10. 4. 1875), str. 2.

12 Pravila so objavljena v publikaciji: Josip Nolli, *Priročna knjiga za glediške diletante, posebno za ravnatelje igrokazov ter prijatelje slovenske dramatike splot*, Ljubljana: Dramatično društvo, 1868, str. 73.

13 Prav tam, str. 75.

14 Prav tam, str. 76.

15 Anton Trstenjak, n. d., str. 149 in 153.

gledaliških in glasbeno-gledaliških del.¹⁶ Narodnostni in izobraževalni namen društva je vsebovalo tudi tiskano vabilo k članstvu, kjer so med drugim zapisali: «*Položimo temelje narodnemu gledališču, katero bo bistrega uma slovenskega vredno, katero bo prijeten dom za narodno razveseljevanje, šola lepih npravov in čiste narodne besede ter budilno zrcalo plemenitih čustev in dejanj človeških.*»¹⁷ Na poziv društva se je oglasilo lepo število mož in žena, ki so želeli nastopati na slovenskem gledališkem odru. Med njimi so bili tudi takšni, ki so bili dotlej akterji čitalničnih prireditev, igralske in pevske moči pa so predstavljali tudi odborniki društva, kakor je bilo omenjeno.

Delovanje društva je bilo odvisno od šibke podpore, ki so jo zbrali od članarine in redkih podpornikov donatorjev, zato so se odborniki leta 1868 obrnili na deželni zbor in zaprosili za denarna sredstva. Čeprav je bilo pričakovano, da bodo nastopajoči delovali brezplačno, se je kmalu izkazalo, da takšen pristop k profesionalizaciji slovenskega gledališča ni obetaven, še posebno, ker so za nosilne vloge želeli najboljše protagoniste, kar jih je premoglo okolje. Denarno podporo so potrebovali tudi za vzpostavitev in delovanje »dramatične učilnice«. V svoji vlogi so tako zapisali, »*da naj bi* (deželni zbor, op. p.) *blagovolil Dramatičnemu društvu določiti primerno letno podporo v denarjih, da bo društvo moglo vsestransko doseči svoj namen in posebno ustanoviti in vzdrževati dramatično učilnico.*«¹⁸ Po zaslugi nekaterih najvztrajnejših slovenskih poslancev je društvo tega leta denarno podporo sicer prejelo, vendar je bila tako skromna, da ni omogočala uresničevanja večjih ciljev. V deželnem zboru se je ob tem med nemškimi in slovenskimi poslanci vnela prava vojna, saj so vsak po svoje dokazovali pomen svoje nacionalno obarvane gledališke dejavnosti in upravičenost do deželne podpore. Nemci so bili sveto prepričani, da Slovenci niso zreli za svoje nacionalno gledališče, Slovenci pa so dokazovali, »*da so se naši talenti oblikovali drugod, [...] ker ni bilo priložnosti doma.*«¹⁹ Prizadevanja za enakovredno obravnavo so se iz leta v leto vztrajno nadaljevala, pri čemer se je vsota za Dramatično društvo v naslednjih letih sicer povečevala, vendar ni bila nikoli enakovredna podpori nemškemu gledališču.²⁰ Kljub številnim težavam vodstvu Dramatičnega društva ni pošla sapa, nasprotno, takratni podpredsednik društva Peter Grasselli je na občnem zboru julija leta 1869 poročal, da je v pretekli sezoni v društvenih predstavah sodelovalo kar 31 »igralcev« obeh spolov (12 žensk in 19 moških) ter suvereno napovedal, da se bo jeseni tega leta odprla »dramatična učilnica«. Zanj se je v deželnem zboru posebej zavzel poslanec dr. Valentin Zarnik (1837–1888), takrat mlad pravnik in pisatelj ter vnet pripadnik liberalno usmerjenih mladoslovencev, ki je svojo podporo dramatični učilnici utemeljeval takole: »*Da so gledališke učilnice potrebne, da brez njih ni mogoče pravega dramatičnega pospeševanja, da brez njih ni mogoče narodne dramatične umetnosti v obče na boljše spraviti, [...] kaže se tudi pri drugih narodih.*«²¹ Kot

16 Prav tam, str. 102.

17 Povzeto po nav. delu Antona Trstenjaka, str. 59.

18 Prim. Anton Slodnjak, n. d., str. 37.

19 O razpravah v deželnem zboru izčrpno poroča France Koblar v prispevku: »Zgodovinski oris vzgoje za slovensko gledališko umetnost«, *Dokumenti Slovenskega gledališkega muzeja*, l. 3, št. 10, Ljubljana: Slovenski gledališki muzej, 1967, str. 30–61.

20 Prav tam, str. 51–61.

21 Prav tam, str. 44.

vzore omenja »*slavne gledališke učilnice*« na Dunaju, v Parizu in Peterburgu ter poudari, da »z *diletantizmom ne pridemo naprej*.«²²

O ljubljanskem glasbeno-gledališkem izobraževanju ni posebnih virov, posamezne dele je mogoče rekonstruirati na podlagi časopisnih člankov, letnih poročil društva ter iz personalnih map učiteljev in pevcev oziroma igralcev društva.²³ Za vodjo šole je odbor pritegnil operno pevko in igralko italijanskega rodu Dragojilo Odijevo (1841–1901), članico zagrebškega gledališča.²⁴ Odijeva, rojena v Piavi kot plemenita Lohnarrendorf, znana pod umetniškim imenom Dragojila Milanova, naj bi bila šolana operna pevka subreta. Od leta 1863 je delovala v zagrebški operi, od koder je prihajala gostovat v ljubljansko čitalnico in kasneje k Dramatičnemu društvu. Na čitalniškem odru jo prvič zasledimo leta 1865, ko je nastopila v burki *Bob iz Kranja*, medtem ko je bila v Dramatičnem društvu angažirana od leta 1869 do 1878. Kot subreta je nastopala s pevsкими točkami in z vložki, s kupleti, z arijami, s samospevi ter v manjših igralskih vlogah. Pela je tudi v operetah in igrah s petjem pri ljubljanskem Filharmoničnem društvu. Po vrnitvi v Zagreb je ponovno nastopala v tamkajšnji Operi, največ kot zboristka.²⁵ Kot je bilo napovedano, se je izobraževanje v Dramatični šoli najprej začelo za dekleta, oktobra leta 1869, in naj bi trajalo do konca junija naslednjega leta, v času gledališke sezone.²⁶ Kot piše Trstenjak, naj bi Odijeva poučevala 11 deklet, in sicer »deklamacijo in predstavljanje.«²⁷ Kako je potekal pouk, ni znano, lahko pa predvidevamo, da se je učiteljica osredotočila tako na jezik kot na igro in petje, če omenimo samo temeljne veščine gledališča. Pojem »predstavljanje« namreč lahko razumemo kot skupek različnih veščin. Josip Noll je v *Slovenskem narodu* zapisal, da so pouk deklamacije, igranja in petja obiskovale skoraj vse »gospice«, ki so v prejšnji sezoni že nastopale na društvenem odru in pove, da so to bila mlada ljubljanska dekleta, ki predstavljajo jedro novega obetajočega ansambla.²⁸ Začetek nove sezone je odbor skrbno načrtoval, zato se je že avgusta ukvarjal z angažiranjem osrednjih igralskih in pevskih protagonistov in organiziral trimesečni tečaj slovenskega jezika za gosposkične, medtem ko se je novembra začela šola za začetnike in začetnice.²⁹ V oglasu v *Slovenskem narodu* so zapisali, da bo pouk brezplačen ter da se bo »*gajilo lepo slovensko branje, deklamovanje, omika, gledališko gibanje in dramatično petje*«. ³⁰ Vse omenjene prvine so bile temelj gledališke vzgoje, zato upravičeno predvidevamo, da je izobraževanje potekalo v pravi smeri. Kljub prizadevanjem so imeli člani ansambla številne vrzeli in pomanjkljivosti, česar so se v igralnem odseku društva globoko zavedali in zmožnostim primerno oblikovali vsakoletni repertoar novih iger in operet. Kakor je mogoče razbrati iz dosegljivih virov, je bila v

²² Prav tam, 45.

²³ Prvi strnjen prikaz izobraževanja v okviru Dramatičnega društva je v kratkem obsegu objavil Anton Trstenjak v že omenjeni zgodovini gledališča (str. 160–162). Precej izčrpnější je omenjeni prispevek Franceta Koblarja, ki pa se osredotoča na dokumente o prizadevanjih društva pri pridobivanju sredstev za dramatično učilnico, manj pa v delovanje posameznih učiteljev in slušateljem. Posamezen osebnosti najdemo v *Slovenskem gledališkem leksikonu*, ur. Smiljan Samec, Ljubljana: Mestno gledališče, 1972.

²⁴ *Slovenski gledališki leksikon*, ur. S. Samec, Ljubljana: Mestno gledališče, 1972, str. 479.

²⁵ Prav tam.

²⁶ France Koblar, n. d., str. 52.

²⁷ Anton Trstenjak, n. d., str. 161.

²⁸ *Slovenski narod*, l. 3, št. 68 (14. 6. 1870), str. 1.

²⁹ *Slovenski narod*, l. 3, št. 90 (4. 8. 1870), str. 3.

³⁰ »Dramatične zadeve«, *Slovenski narod*, l. 3, št. 132 (12. 11. 1870), str. 3.

prvih letih delovanja društva edina šolana pevka/igralka Odijeva. O njeni izobrazbi ni preverljivih podatkov, predvidevamo pa, da se je pevsko izobraževala v domačem italijanskem okolju, vendar ne na kakšni od znanih šol, ker bi to izrecno poudarjali. Poučevanje v ljubljanski »dramatični učilnici« je bilo prilagojeno zmožnostim slušateljev, predvsem pa skladno z repertoarjem oziroma zahtevami pevskega in igralskega sporeda. Pevka Odijeva se je očitno dobro znašla tudi v vlogi učiteljice, saj je bila po nekajmesečnem poučevanju javno pohvaljena kot zaslužna za razvoj »narodnega gledališča«.³¹

Da bi spodbujali zanimanje mladih za gledališko udejstvovanje, se je igralni odsek odločil dijakom ljubljanskih šol podariti sto zvezkov že omenjenega gledališkega priročnika.³² Josip Nollin v Josip Staré sta cenjeno češko delo premišljeno dopolnila in priredila za slovenske razmere. Uredil ga je Nollin, društvo pa izdalo pod naslovom *Priročna knjiga za gledališke diletante, posebno za ravnatelje igrokazov ter prijatelje slovenske dramatike nasploh*. Izšlo je leta 1868 in postalo osrednji didaktični pripomoček tako za mlade kot starejše gledališčinike. V prvem delu je poučen prispevek o zgodovinskem razvoju gledališča, ki ga je Nollin zasnoval kot zgodovino evropskega in slovenskega gledališča ter v njem izpostavil vse pomembne prelomnice, najzaslužnejše narode, posameznike in njihova dela. Zaključil je s prvo sezono Dramatičnega društva, ki jo označi kot izjemno uspešno, dejavnost društva pa kot obetavno.³³ Pri tem ni pozabil na pomen »narodnega gledališča«, s čimer je opozoril na temeljno pravico naroda.³⁴ Bralca osvešča o nalogah, ciljih in pomenu dramatičnih društev ter poudarja njihovo izobraževalno vlogo.³⁵ Prav izobraževalna nota je bil temeljni cilj priročnika, ki naj bi postal čitanka slovenskih gledaliških diletantov na širšem slovenskem območju, saj naj bi spodbujal gledališko dejavnost tudi v manjših krajih in na podeželju. Osrednji del prinaša sistematično zastavljene napotke za gledališko delovanje, kot so prispevki o tem, kako pripravljati gledališke predstave, oblikovati oder in sceno, kako se v posameznih likih kostumirati in naličiti.³⁶ O pevskih vlogah, njihovem karakternem oblikovanju in podobnem, ni govora, zdi se, da je bilo gojenje petja v igralskih vrstah povsem pričakovano, nujno in vseprisotno. To lahko sklepamo tudi iz dejstva, da so igralci obvezno sodelovali v pevskem zboru glasbenih predstav.³⁷

Dramatična šola je uspešno delovala tudi v naslednjem letu in kot poroča Nollin, se je to najbolj pokazalo skozi društvene predstave. V prvem letu delovanja društva se je zvrstilo 13 predstav (skupaj s ponovitvami), ki jih je izvedlo okrog trideset akterjev, naslednje leto je bilo ob enakem številu predstav število sodelujočih podobno, v sezoni 1869/70 pa se je ob njihovem zmanjšanju (11) na odru gledališča zvrstilo kar 64 igralcev oziroma pevcev (36 moških in 28 žensk). Naslednje leto je bilo ob sicer precej povečanem številu predstav (23) enako protagonistov, v sezoni 1871/72 pa je na desetih predstavah sodelovalo deset

31 »Dopisi«, *Kmetijske in rokodelske novice*, I, 28, št. 15 (13. 4. 1870), str. 124.

32 *Slovenski narod*, I, 3, št. 90 (4. 8. 1870), str. 3.

33 J. Nollin, n. d., str. 9–52.

34 Prav tam, str. 52–59.

35 Prav tam, str. 67–73.

36 Prav tam, str. 79–124.

37 Mirko Mahnič, »Novo gradivo o početkih Dramatičnega društva«, *Dokumenti Slovenskega gledališkega muzeja* 3, Ljubljana: Slovenski gledališki muzej, 1965, str. 170.

plačanih izvajalcev, približno enako neplačanih in neznano število tistih, ki so dobili določene denarne nagrade. Podobno je bilo v naslednjem letu, nato je število nastopajočih ob približno istem številu predstav usihalo, leta 1874/75 je bilo stalno angažiranih šest, ob njih pa osemnajst neplačanih izvajalcev.³⁸ Ker število slušateljev dramatične šole ni dokumentirano, niti ni podatkov, ali je bilo izobraževanje večstopenjsko oziroma večletno, sklepamo, da so se šolali različno, posamezniki morda več zaporednih sezon, drugi eno leto oziroma na enem, dveh tečajih.

Poleg Odijeve, ki je kot prva poučevala dekleta v dramski igri in petju, so spomladi leta 1871 angažirali še Kornelijo Šolmajer (tudi Schollmayer, 1834–1913), ki jo viri omenjajo kot »znano mojstrico v deklamovanju«.³⁹ Iz tega lahko sklepamo, da Odijeva ni bila večša slovenskega jezika. Šolmajerjevo biografijo prikažejo kot odlično govornico in glasbenico, ki je kot zasebnica v dramatični šoli poučevala deklamacijo, petje in klavir. Šolo naj bi nekaj časa tudi vodila, sicer pa je bila od leta 1868 kot pevka in deklamatorica dejavna na odru ljubljanske čitalnice. O njenem šolanju ni podatkov, glede na to, da je izhajala iz znane rodoljubne in kulturniške družine Costa, bila je hči znanega zgodovinarja dr. Henrika Coste in sestra Etbina Coste, ljubljanskega župana med letoma 1864 in 1869, je gotovo imela dobro izobrazbo.⁴⁰ S svojim poučevanjem je očitno zadovoljila pričakovanja, saj je v tajnikovem poročilu za društveno leto 1871/72 omenjena posebna zahvala prav domoljubni gospe Šolmajerjevi, ki se je »*blagodušno in brezsebično trudila s podukom gospodičen*«, čeprav dramatična šola v pravem pomenu sicer ni delovala.⁴¹ Julija leta 1871 se je v okviru Dramatičnega društva začela tudi šola oziroma tečajna oblika poučevanja za moške, ki jo je vodil društveni tajnik, igravec, pevec in režiser Josip Nolli. Tudi o njegovem poučevanju ni podatkov, predvidevamo pa, da je kot nadarjen in takrat že izurjen pevec, igravec in predvsem dejaven režiser,⁴² svoje znanje uspešno prenašal na druge. O njegovi nadarjenosti priča tudi zapis, da je v sezoni 1874/75 nastopal na odru Stanovskega gledališča, in sicer med dejanji benefične predstave nemške altistke Berthe Frey in pel odlomke iz Kreutzerjevega dela *Das Nachtlager in Granada* in bil deležen dobre kritike.⁴³ Takšni nastopi so ga verjetno spodbujali k temu, da se je v želji po pevskem napredovanju jeseni leta 1875 podal v Zagreb in nato na študij v Italijo.

Pri vzgoji zborovskih pevcev pa so v okviru društva občasno ali redno poučevali tudi nekateri pol poklicni ali poklicni glasbeniki, kot so bili Vojteh Valenta, Anton Hajdrih, Anton Foerster, Jurij Schantl in Anton Stöckl. Viri poročajo, da so poučevali zborovsko petje in delovali kot kapelniki. Vojteh Valenta, ki je bil kot zborovodja najbolj aktiven pri ljubljanski čitalnici, na odru Dramatičnega društva pa je nastopal kot pevec in igravec, je v prvih letih dramatične šole poučeval zborna petje, občasno pa tudi dirigiral glasbenim

³⁸ Prim. France Koblar, n. d., str. 52.

³⁹ Prav tam.

⁴⁰ Prim. *Slovenski biografski leksikon*, n. d., str. 701; Schollmayer, Kornelija (1834–1913) – Slovenska biografija. Dostopno na spletnem naslovu: www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi548220/ (obiskano: 11. 11. 2016.)

⁴¹ »Občni zbor Dramatičnega društva«, *Slovenski narod*, l. 5, št. 60 (28. 5. 1872), str. 2–3.

⁴² Glej Darja Koter, »Glasbeno-gledališka režija na Slovenskem: od diletantizma Dramatičnega društva do poskusov profesionalizacije v Deželnem gledališču«, *Muzikološki zbornik* 46 (2010), str. 60–65.

⁴³ Jože Sivec, »Nemška opera v Ljubljani od leta 1861 do 1875«, *Opera na ljubljanskih odrih od klasicizma do 20. stoletja*, ur. Metoda Kokole in Klemen Grabnar, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2010, str. 181.

predstavam in zanje pisal glasbene odlomke.⁴⁴ Kot je bilo že omenjeno, je v rosnih letih obiskoval glasbeno šolo pri ljubljanski normalki, nato pa se v glasbi ni posebno šolal, največ znanja je pridobil od učiteljev, kot je bil Anton Nedvčed. O Valentovem odnosu do glasbenega izobraževanja priča njegovo prizadevanje za ustanovitev Glasbene matice, katere bistveni del naj bi bila glasbena šola na več stopnjah. Kot eden najdejavnějšíh pobudnikov je že na začetku njenega delovanja opozoril na potrebo po ustanovitvi konservatorija.⁴⁵ Tudi Anton Hajdrih (1842–1878) se je šolal na ljubljanski normalki in gimnaziji. Petje in klavir sta ga zasebno poučevala Kamilo Mašek in Gregor Rihar, po maturi pa je vstopil v semenišče, kjer je kmalu ustanovil in vodil pevski zbor, pel je tudi na stolnem koru in v čitalnici. Kot dober pevec in opažen skladatelj zborovskih del se je v zadnjem letniku odločil za glasbeni poklic in še pred zaključkom semenišča jeseni leta 1864 odšel na praški konservatorij. Vpisal se je k solopetju in kompoziciji ter postal kolega Frana Gerbiča. Čeprav je imel odlične pevske dispozicije, ki so kazale, da bi lahko postal dober baritonist in operni pevec, zaradi pretiranega kajenja cigar ni napredoval in bil izključen. Po vrnitvi v Ljubljano je bil nekoliko izgubljen, v uteho so mu bili nastopi pri čitalnici, sokolskem društvu in nato pri Dramatičnem društvu, kjer je sodeloval kot pevec in učitelj zborovskega petja. Očitno pa tudi v Ljubljani ni našel pravega zadovoljstva in ne možnosti za preživetje, zato je leta 1873 odšel v Trst, da bi se izobrazil za telegrafista, vendar ga je tudi tam omrežila glasbena muza.⁴⁶ Anton Foerster (1837–1926), vsestransko izobražen češki glasbenik, je prišel v Ljubljano iz hrvaškega Senja leta 1867 in začel delovati na različnih področjih. Za Valento je prevzel vodenje čitalniškega pevskega zbora, za katerega je kmalu ustanovil pevsko šolo ter za hitrejše napredovanje članov napisal didaktični priročnik *Kratek navod za pouk v petji* (1867), kot eno prvih glasbeno-teoretičnih del v slovenščini. To učno gradivo so uporabljali tako zboristi kot solisti in je predstavljalo temeljno delo za vzgojo pevcev. Foerster si je v okviru čitalnice prizadeval dvigniti raven petja in repertoarja, vendar predvsem slednje ni bilo sprejeto, saj se je društvo zadovoljilo z nacionalno noto programa, večjih umetniških zamahov pa si ni zadalo. Zaradi tako zakoreninjene miselnosti je sredi leta 1870 delovanje v čitalnici odpovedal, kar pa so mu člani odkrito zamerili.⁴⁷ Kmalu po prihodu v Ljubljano se je pridružil tudi Dramatičnemu društvu (natančna letnica ni ugotovljena) ter v njem deloval kot kapelnik in klavirski spremljevalec. V sezoni 1869/70 se na letakih društva pojavlja kot »vodja muzikalnega dela« z orkestrom vojaške godbe grofa Huyna. V tem času se je program precej bolj kot prej nagibal k opereti, kar je pomenilo repertoarni napredek ozirom odmik od preprostejših iger s petjem. Orkestrske točke so bile v navadi na začetku, med dejanji in ob koncu iger, ki so jih uprizarjali. Dokaj običajne so bile tudi posamezne pevske točke, ki jih je instrumentiral Foerster.⁴⁸ Po tej sezoni ga v društvu srečamo le še kot klavirskega spremljevalca pevskih točk.⁴⁹ Foersterja je kot kapelnik društva nasledil Jurij Schantel, med leti 1867 in 1872 kapelnik 79. pehotnega polka grofa Huyna, s katerim

44 Valenta, Vojteh (1842–1891) – Slovenska biografija. Dostopno na spletnem naslovu: www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi755809/ (obiskano: 11. 11. 2016).

45 Prav tam.

46 Za zaokrožen prikaz Hajdrihovega življenja in dela glej: Darja Koter, *Slovenska glasba 1848–1918*, Ljubljana: Študentska založba, 2012, str. 78–80.

47 Branka Pance Rotar, »Foerster – pedagog«, v: *Foersterjev zbornik*, ur. E. Škulj, Ljubljana: Družina, 1998, str. 59.

48 Anton Trstenjak, n. d., str. 149; Dragotin Cvetko, n. d., str. 187–188.

49 Darja Kajfež, »Foerster na Slovenskem«, v: *Foersterjev zbornik*, ur. E. Škulj, Ljubljana: Družina, 1998, str. 34–36.

je nastopal na koncertih Filharmonične družbe in na bésedah ljubljanske čitalnice. Svoje sodelovanje z Dramatičnim društvom je začel leta 1870 kot vojaški kapelnik, v sezoni 1873/74 pa kot dirigent civilist. Za potrebe slovenskega gledališča je instrumentaliral več skladb, tudi Vilharjevo *Jamsko Ivanko*, ki jo je delno prekomponiral.⁵⁰ V istem obdobju je Schantel kot zborovodja deloval pri ljubljanski čitalnici, vsaj od leta 1873 pa tudi kot učitelj petja in nekaterih instrumentov.⁵¹ Iz tega lahko sklepamo, da je petje morda poučeval tudi pri Dramatičnem društvu. Za njim so delovali Josip (Johann) Schinzl (1836–1895), vojaški kapelnik 46. pehotnega polka Sachsen-Meiningen, ki je vodil operetne predstave in spevoigre do leta 1876, nato pa sta se kot kapelnika do konca sezone 1877/78 zvrstila še Anton Stöckl (1850–1903) in Franz Czansky (1832–1905), poleg omenjenih vojaških kapel pa je društvo najemalo še mestno godbo in orkester nemškega gledališča.⁵²

Družbeno-politični in drugi vplivi na izobraževalna nihanja

Če sta bili prvi dve leti delovanja dramatične šole uspešni in obetavni, so se v tretjem letu začele resne težave. Spomladi tega leta je Odijeva nepričakovano odpovedala sodelovanje in odšla nazaj v Zagreb, domnevno zaradi spora s člani(cami) pevskega zbora društva, verjetno pa zaradi nesoglasij denarne narave.⁵³ Že jeseni istega leta se je vrnila, vendar se njena nova pogodba ni nanašala na pouk v okviru dramatične šole, pač pa na »poučevanju igralk Dramatičnega društva v določenih segmentih«. ⁵⁴ Kaj je bilo s tem mišljeno, ni znano. Predvidevamo, da je posameznim pevkam oziroma igralkam nudila individualne ure. Kot poroča Noll, šola jeseni leta 1871/72 ni delovala, pač pa so potekala individualna izobraževanja, domnevno zaradi pomanjkanja denarja, s čimer je bila povezana vsakoletna dotacija deželnega zbora.⁵⁵ Ker težavam ni bilo videti konca, nemško usmerjeni deželni poslanci pa so se upirali povečevanju podpore Dramatičnemu društvu, je na pobudo dr. Valentina Zarnika odbor sklenil ustanoviti tako imenovani Podporni gledališki komite, ki naj bi zbiral prostovoljne prispevke ter tako financiral stalne igralce tudi v poletnih mesecih, ko sicer niso imeli dohodkov, ter skrbel za redno delovanje dramatične šole. Kljub prizadevanjem ta ideja ni najbolj zaživela.⁵⁶ K društveni krizi je pripomoglo več dejavnikov, splošna gospodarska kriza, velike nacionalne napetosti med Slovenci in Nemci, ki so skoraj povzročile konec Dramatičnega društva, ter zmanjševanje ansambla in usihanje izobraževalne dejavnosti. Redčenje ansambla in zamiranje izobraževanja je vplivalo tudi na repertoarno sliko, ki so ji nasprotniki društva očitali zastarelost, okostenelost, prepogosto ponavljanje predstav, posledično pa upad

50 Schantel, Jurij – Slovenska biografija. Dostopno na spletnem naslovu: www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi540042/ (obiskano 23. 12. 2016). Podatki o rojstvu in smrti niso ugotovljeni.

51 Nataša Cigoj Krstulović, *Zgodovina, spomin Dediščina: ljubljanska Glasbena matica do konca druge svetovne vojne*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2015, str. 28.

52 Glej recenzijo že omenjene zgodovine slovenskega gledališča Antona Trstenjaka, ki jo je objavil Anton Funtek v »Književnem poročilu« *Ljubljanskega zvona* (1893) pod naslovom: «Slovensko gledališče. Zgodovina gledaliških predstav in dramatične književnosti», str. 441. Funtek je v sklopu recenzije dodal podatke o kapelnikih Dramatičnega društva od njegovih začetkov do sezone 1887/88.

53 O tem izčrpno poroča France Koblar, n. d., str. 53–54.

54 Prav tam, str. 54.

55 Prav tam.

56 Prav tam.

občinstva.⁵⁷ V letih 1872 do 1874 je izobraževanje pri Dramatičnem društvu potekalo v dveh oblikah, za pevce in igralce individualno ali v manjših skupinah, medtem ko je bilo poučevanje petja najverjetneje skupinsko. Med učitelji skupinskega petja se od sezone 1874/75 omenja Anton Stöckl.⁵⁸

Igralci in pevci ansambla Dramatičnega društva so bili vseh stanov in različnih poklicev: uradniki, trgovski pomočniki, zavarovalni agentje, obrtniki, idr. Nekateri med njimi so si želeli postati poklicni gledališčniki, pa jim razmere tega niso dopuščale, zato je ansambel ostajal diletantski in le posamezniki so dosegli višjo raven, ki je vodila k profesionalizaciji. Omenjamo nekaj imen, posebno tista, o katerih je bilo mogoče rekonstruirati vsaj temeljne biografske podatke in pevsko oziroma igralsko pot. Vodilna pevka društva je bila že omenjena Dragojila Odijeve. Sledi še nekaj vidnejših akterk, na primer Antonia Neugebauerjeva, poročena de Castro, ki je leta 1875 odšla iz Ljubljane v zagrebško gledališče. Leta 1873 se omenja tudi kot pevka nemškega gledališča.⁵⁹ Delovanje na obeh odrih je bilo v tistem času dokaj redko, in sicer iz dveh razlogov. Gledano po strokovni plati, so na odru Stanovskega gledališča praviloma delovali profesionalno šolani gostujoči pevci, zaradi politike pa ob koncu 60. in v 70. letih simbioza med slovenskim in nemškim ansamblom ni bila mogoča. Iz časopisnih poročil o nemškem gledališču izvemo, da je Neugebauerjeva po dveh uspešnih sezonah pri Dramatičnem društvu na začetku 70. let odšla na pevsko izobraževanje v Trst, po vrnitvi v Ljubljano pa je nastopala na nemškem odru, dokler ni odšla v Zagreb.⁶⁰ Kot dobra pevka Dramatičnega društva se omenjata tudi Antonija Svetek – Rossova in Cecilija Podkrajšek.⁶¹ Prav mogoče je, da so tako Antonia Neugebauerjeva kot Svetkova in Podkrajškova obiskovale pouk dramatične šole pri Odijevi, čeprav imen njenih gojenk ne poznamo. Antonija Svetek (1850–1924), rojena Rossa, je na odru društva prvič nastopila decembra 1871 in že naslednje leto pela Minko na premieri *Gorenjskega slavčka*. Zaradi izjemno lepega glasu so ji prerokovali, da bo prva dama slovenske operete in spevoigre, vendar kljub nadarjenosti in uspehom po poroki leta 1874 ni več nastopala.⁶² Cecilija Podkrajšek (1852–1879), po poklicu šivilja, se je v zgodovino Dramatičnega društva zapisala kot izjemno sposobna igralka in pevka. Nastopala je med letom 1870 in 1877, nato pa preminula za posledicami tuberkuloze.⁶³ Leta 1872 je bila v vlogi Majde med glavnimi nastopajočimi na premieri *Gorenjskega slavčka* v režiji Josipa Nollija.⁶⁴ Poročilo o delu društva za leto 1871/72 pove, da so se leta 1871 v dramatično šolo vpisale tri »nove gospodične«, vendar imen ne omenja.⁶⁵

57 Mirko Mahnič, n. d., str. 169.

58 Anton Funtek, n. d., str. 441.

59 Ivan Sivec, »Nemška opera v Ljubljani od leta 1861 do 1875«, *Muzikološki zbornik* 8 (1972), str. 102.

60 Prav tam.

61 France Koblar, n. d., str. 55.

62 Svetek, Antonija (1850-1924) - Slovenska biografija. Dostopno na spletnem naslovu: www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi633528/ (obiskano 13. 11. 2016). 2016).

63 *Slovenski gledališki leksikon* III, ur. S. Samec, str. 524.

64 Zgodba Gorenjskega slavčka – Sigledal. Dostopno na spletnem naslovu: veza.sigledal.org/prispevki/zgodba-gorenjskega-slavcka (obiskano 13. 11. 2016.)

65 Mirko Mahnič, »Dramatično društvo v Ljubljani od 1867 do 1892«, *Dokumenti Slovenskega gledališkega muzeja* 4, Ljubljana: Slovenski gledališki muzej, 1965, str. 156.

Od leta 1869 je bil med najvidnejšimi pevci Ivan Meden (1838–1914), ki je kot študent prava obiskoval dunajsko univerzo in bil v družbi Josipa Stritarja, Frana Erjavca ter Davorina in Simona Jenka. Kot talentiran tenorist je redno nastopal na prireditvah dunajskih študentov. Z željo, da postane profesionalni pevec, je študij prava opustil in se posvetil solopevskemu izobraževanju, ki pa ga je bil primoran opustiti zaradi zdravstvenih težav z glasilkami. Po vrnitvi v Ljubljano je med leti 1869 in 1886 kot član zborov in solistično nastopal v ljubljanski čitalnici, Dramatičnem društvu in pri Glasbeni matici.⁶⁶ Ivan Meden je kot Franjo nastopal v prvi predstavi *Gorenjskega slavčka*.⁶⁷ V letu 1871 je društvo stopilo v stik z igralcem in pevcem Julijem Šušteršičem, čigar umetniško ime je bilo Sršen.⁶⁸ Julij Sršen (1843–1912) je bil sicer amater, toda cenjen igralec in pevec. Po poklicu uradnik je leta 1861 začel nastopati v idrijskem gledališču, od leta 1868 pa ga zasledimo na odru ljubljanske čitalnice in nato pri Dramatičnem društvu, stalno do leta 1882.⁶⁹ O njegovem šolanju ni podatkov, prav mogoče pa je, da se je tudi on kot nadarjen diletant izpopolnjeval v okviru dramatične šole. Leta 1873 se omenja igralec in pevec Josip Paternoster (1847–1903), ki je na društvenih predstavah nastopal med leti 1869 in 1875.⁷⁰ Ob omenjenih je na društvenih letakih mogoče najti še vrsto imen, katerih življenje in delovanje bo potrebno osvetliti v nadaljnjih študijah.

Dramatična šola je po krizi v letih 1873 in 1874 po zaslugi nekaterih najbolj vztrajnih članov društva ponovno zaživela v juniju leta 1875 in naj bi imela tri razdelke. Ker so bili k sodelovanju povabljeni trije učitelji: pevka in igralka Dragoila Odijeva, igralec in režiser Josip Gecelj (občasno naj bi nastopal tudi kot pevec, tako Mahnič, n. d. str. 162) ter igralec in pevec Fran Schmidt, je mogoče, da so bili hkrati vodje posameznih oddelkov, vendar podrobnosti niso znane. Vodja izobraževanja je bil Gecelj, saj je *spiritus agens* Dramatične šole Josip Nollu tega leta odšel v Zagreb. Josipa Geclja (Goetzel, r. 1834, u. 1907) poznamo kot igralca, uspešnega režiserja in prevajalca, ki je v društvu deloval od leta 1871 do 1889 (nekateri omenjajo nekoliko drugačne letnice).⁷¹ Franc (tudi Fran) Schmidt (1849–1893) je bil igralec in pevec Dramatičnega društva v letih 1869 do 1878, ko se je zaradi zmanjšane deželne podpore društvu odločil za učiteljski poklic.⁷² Dramatična šola naj bi v primerjavi s prvimi leti zožila svoj program in imela glavni cilj: izobraževati v igranju.⁷³ Kot piše *Slovenski narod*: »(Gospodične), ki se želé učiti za igralko za slovensko gledališče, ali napredovati v znanji dobrega igranja, opozorujemo, da je gospodična Odijeva prevzela šolo 'dramatičnega društva' [...]«⁷⁴ Zapis o tem lahko zavaja, saj sta bila v tem času izobraževanje v igranju in petju še vedno tesno

66 *Slovenski gledališki leksikon* II, ur. S. Samec, str. 426.

67 Zgodba Gorenjskega slavčka – Sigledal. Dostopno na spletnem naslovu: veza.sigledal.org/prispevki/zgodba-gorenjskega-slavcka (obiskano: 13. 11. 2016).

68 Mirko Mahnič, »Dramatično društvo v Ljubljani od 1867 do 1892«, str. 156.

69 *Slovenski gledališki leksikon* III, ur. S. Samec, str. 715; primerjaj tudi: Šušteršič, Julij (1843–1912) – Slovenska biografija. Dostopno na spletnem naslovu: www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi679172/ (obiskano: 13. 11. 2016).

70 Mirko Mahnič, »Dramatično društvo v Ljubljani od 1867 do 1892«, str. 159.

71 *Slovenski gledališki leksikon* I, ur. S. Samec, str. 165. Mirko Mahnič v omenjenem prispevku piše o tem, da naj bi Gecelj v društvu deloval od leta 1869 do 1886, ko se je z Dunaja vrnil Ignacij Borštnik (str. 162).

72 *Slovenski gledališki leksikon* III, ur. S. Samec, str. 618; prim. Schmidt, Fran (1849–1893) – Slovenska biografija. Dostopno na spletnem naslovu: www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi544947/ (obiskano: 13. 11. 2016).

73 O ponovnem delovanju dramatične šole glej France Koblar, n. d., str. 56.

74 »Domače stvari«, Priloga k *Slovenskemu narodu*, l. 8, št. 260 (14. 11. 1875), str. 3.

povezana. Odijeva je dobila nalogo vzgajati igralke, s katerimi je pripravljala tudi javne produkcije, in bila javno pohvaljena, saj naj bi »privabila in pripravila društvu nekoliko dobrih novih moči, ki so pogoj daljnega vzrastka vsacega dramatičnemu društvu enacega društva«. ⁷⁵ Ponovno delovanje dramatične šole so pozdravile tudi *Novice*, o čemer preberemo, da »Dramatična šola bode izobraževališče. V njej se bode vs kateri vadil pravilno slovenski jezik lepo brati un govoriti, spoznaval bo slovensko dramatično literaturo in ulil se bo deklamovati, olikano gibati se in igrati. [...] Dramatična šola je brezplačna. Obiskovalci te šole ne prevzemajo nobenih dolžnosti proti društvu. Dramatičnemu društvu je zadostenje, ako po šoli širi spoznanje domače in slovenske literature deloma za lastno izobraževanje in ljubezen do umetnosti, deloma pa tudi, ker dramatično društvo igralce in pevce primerno dobro honorira.« ⁷⁶ Iz zapisanega lahko razberemo, da si je društvo prizadevalo k najširšemu izobraževanju, ki za slušatelje ni bilo nujno povezano z igranjem na društvenem odru. To je ena prvih oblik brezplačnega izobraževanja na glasbenem in igralskem področju, kjer stan ali starostna meja nista bila pogojena.

Sklepne misli

Čprav je dramatična šola med leti 1875 in 1877 redno delovala in rodila dobre sadove, se ni mogla obdržati. Leta 1877, po volitvah v deželni zbor, so bili slovenski kandidati izvoljeni zgolj na podeželju, medtem ko so bili v trgih in mestih neuspešni. Vse to je močno vplivalo na podporo Dramatičnemu društvu za leto 1878, ki je tako upadla, da šola ni bila več mogoča. Nekateri nemški poslanci so bili prepričani, da denarna podpora ni prinesla napredka, zato so se zavzemali za njeno znižanje ali celo ukinitvev. Ko je jeseni leta 1878 v deželnem zboru obveljalo stališče, da bo podpora 1000 goldinarjev (v prejšnji letih je bila celo 2400 goldinarjev) zadostovala in da jo sme društvo porabiti zgolj za dramska dela in knjižnico, je to povzročilo, da so bili jeseni leta 1878 odpuščeni vsi plačani igralci in pevci ter učitelji Odijeva, Gecelj in Schmidt. ⁷⁷ Prva je odšla v Zagreb, Gecelj k nemškemu gledališču v Maribor in nato v Celje, Schmidt pa za učitelja. Poslej je društvo stagniralo, tu in tam je sicer še prirejalo predstave, a brez vidnejših uspehov in posledično se je deželna podpora iz leta v leto zniževala. ⁷⁸ Društvo je v naslednjih letih z manjšimi presledki stagniralo, dokler ni leta 1886 prišlo do večjega pozitivnega preobrata: z Dunaja se je vrnil Ignacij Borštnik kot poklicni igralec, kot glasbenik pa je bil k sodelovanju povabljen praški diplomant, uveljavljen pevec in dirigent Fran Gerbič. Ob sta pripomogla, da je bilo hkrati z novo stavbo leta 1892 ustanovljeno profesionalno zastavljeno Deželno gledališče, v katerem so zaživele nemške in slovenske predstave.

Ustanovitev Dramatičnega društva leta 1867 velja za prelomnico v zgodovini slovenskega gledališča, in sicer zaradi smelo zastavljenih ciljev, ki so se iz leta v leto bolj ali manj uspešno uresničevali ter napovedovali postopno profesionalizacijo slovenskega gledališča. Spodbujali so nastajanje slovenske dramatike in glasbeno-gledaliških del, prevajanje evropske literature in postavili temelje glasbeno-gledališkemu poklicnemu

⁷⁵ »Občni zbor Dramatičnega društva«, *Slovenski narod*, l. 10, št. 117 (25. 5. 1877), str. 2.

⁷⁶ »Naši dopisi«, *Kmetijske in rokodelske novice*, l. 35, št. 23 (6. 6. 1877), str. 185–186.

⁷⁷ Anton Trstenjak, n. d., str. 71–72; France Koblar, n. d, str. 57–58.

⁷⁸ France Koblar, n. d., str. 58.

izobraževanju. Vse to je kljub denarnim in kadrovskim težavam nezadržno vodilo k profesionalno zastavljenemu narodnemu gledališču, in sicer predvsem po zaslugi nekaterih zanesenjakov. Prav šola dramatičnega društva pa je bila tista, ki je kljub občasnim zastojem v delovanju zastavila sistematično vzgojo glasbeno-gledaliških profilov in poklicev, kot jih poznamo danes.

Literatura

Cigoj Krstulović, Nataša. 2015. *Zgodovina, spomin Dediščina: ljubljanska Glasbena matica do konca druge svetovne vojne*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Cvetko, Dragotin. 1960. *Zgodovina glasbene umetnosti na Slovenskem* III. Ljubljana, DZS.

»Domače stvari«. Priloga k *Slovenskemu narodu*, l. 8, št. 260 (14. 11. 1875), str. 3.

»Dopisi«. *Kmetijske in rokodelske novice*, l. 23, št. 1 (4. 1. 1865), str. 7.

»Dopisi«. *Kmetijske in rokodelske novice*, l. 28, št. 15 (13. 4. 1870), str. 124.

»Dramatične zadeve«. *Slovenski narod*, l. 3, št. 132 (12. 11. 1870), str. 3.

Funtek, Anton. 1893. Književno poročilo: »Anton Trstenjak: 'Slovensko gledališče. Zgodovina gledaliških predstav in dramatične književnosti'«, *Ljubljanski zvon*, str. 441.

Kajfež, Darja. 1998. »Foerster na Slovenskem«. *Foersterjev zbornik*, ur. E. Škulj. Ljubljana: Družina, str. 33–47.

Koblar, France. 1967. »Zgodovinski oris vzgoje za slovensko gledališko umetnost«. *Dokumenti Slovenskega gledališkega muzeja*, l. 3, št. 10. Ljubljana: Slovenski gledališki muzej, str. 30–61.

Koter, Darja. 2010. »Glasbeno-gledališka režija na Slovenskem: od diletantizma Dramatičnega društva do poskusov profesionalizacije v Deželnem gledališču«. *Muzikološki zbornik* 46, str. 57–72.

Koter, Darja. 2012. *Slovenska glasba 1848–1918*. Ljubljana: Študentska založba.

Mahnič, Mirko. 1965. »Novo gradivo o početkih Dramatičnega društva«. *Dokumenti Slovenskega gledališkega muzeja* 3. Ljubljana: Slovenski gledališki muzej, str. 81–91.

Mahnič, Mirko. 1965. »Dramatično društvo v Ljubljani od 1867 do 1892«, *Dokumenti Slovenskega gledališkega muzeja* 4. Ljubljana: Slovenski gledališki muzej, 154–171.

»Naši dopisi«. *Kmetijske in rokodelske novice*, l. 35, št. 23 (6. 6. 1877), str. 185–186.

Nedvěd, Anton (1829–1896). Slovenska biografija.
www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi386526/ (2. 11. 2016).

Nolli, Josip (1841–1902). Slovenska biografija.
www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi388772/ (3. 11. 2016). (3. 11. 2016).

- Nolli, Josip. 1868. *Priročna knjiga za glediške diletante, posebno za ravnatelje igrokazov ter prijatelje slovenske dramatike sploh*. Ljubljana: Dramatično društvo.
- Nolli, Josip. »Deset let na gledaliških deskah«, *Slovenski narod*, l. 8, št. 80 (10. 4. 1875), str. 2.
- »Občni zbor Dramatičnega društva«. *Slovenski narod*, l. 5, št. 60 (28. 5. 1872), str. 2–3.
- »Občni zbor Dramatičnega društva«, *Slovenski narod*, l. 10, št. 117 (25. 5. 1877), str. 2.
- Rotar Pance, Branka. 1998. »Foerster – pedagog«. *Foersterjev zbornik*, ur. E. Škulj. Ljubljana: Družina, str. 57–70.
- Rotar Pance, Branka. 2002. »Gašpar Mašek – pedagog«. *Maškov zbornik*, ur. Edo Škulj. Ljubljana: Družina, str. 51–58.
- Samec, Smiljan, ur. 1972. *Slovenski gledališki leksikon*. Ljubljana: Mestno gledališče.
- Schantel, Jurij. Slovenska biografija. www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi540042/ (23. 12. 2016).
- Schmidt, Fran (1849–1893). Slovenska biografija. www.slovenskabiografija.si/oseba/sbi544947/ (13. 11. 2016).
- Schollmayer, Kornelija (1834–1913). Slovenska biografija. www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi548220/ (11. 11. 2016).
- Sivec, Jože. 1972. »Nemška opera v Ljubljani od leta 1861 do 1875«. *Muzikološki zbornik* 8, str. 86–111.
- Sivec, Jože. 2010. »Nemška opera v Ljubljani od leta 1861 do 1875«. *Opera na ljubljanskih odrih od klasicizma do 20. stoletja*, ur. Metoda Kokole in Klemen Grabnar. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 163–184.
- Slodnjak, Anton. 1967. »Levstikov delež pri ustanavljanju in začetnem delovanju Dramatičnega društva«. *Dokumenti Slovenskega gledališkega muzeja, Ob stoletnici Dramatičnega društva*, ur. Mirko Mahnič in Dušan Moravec. Ljubljana: Slovenski gledališki muzej.
- Slovenski narod*, l. 3, št. 68 (14. 6. 1870), str. 1.
- Slovenski narod*, l. 3, št. 90 (4. 8. 1870), str. 3.
- Svetek, Antonija (1850–1924). Slovenska biografija. www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi633528/ (13. 11. 2016).
- Šušteršič, Julij (1843–1912). Slovenska biografija. www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi679172/ (13. 11. 2016).
- Trstenjak, Anton. 1892. *Slovensko gledališče. Zgodovina gledaliških predstav in dramatične književnosti slovenske*. Ljubljana: Dramatično društvo.

Valenta, Vojteh (1842–1891). Slovenska biografija:
www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi755809/ (2. 11. 2016).

Zgodba Gorenjskega slavčka – Sigledal:
veza.sigledal.org/prispevki/zgodba-gorenjskega-slavcka (13. 11. 2016).

Summary

The Ljubljana Dramatic Society [Dramatično društvo], founded in 1867 with the purpose of establishing a permanent theatre stage with professional actors, stated in the fundamental points of its rules that it would provide a systematic education in acting and singing and, in this way, maintain a decent level of performing theatre or music theatre works. From 1869, as part of the so-called “dramatic classroom”, which should have exceeded the amateur level of the reading rooms [čitalnice], the Society provided education for amateur actors and singers of different ages. Its teachers were Josip Noll, Dragojila Odijeva, Anton Foerster, Vojteh Valenta, Jurij Schantl, Anton Heidrich and even Anton Stöckl. In this time, a single person was expected to have both singing and acting skills. The Society’s dramatic school, which was active at intervals, made an important step towards educating professional music and theatre teachers in Slovenia.